

<https://doi.org/10.53656/his2023-2-4-lea>

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

ОБУЧЕНИЕТО НА ИВАН ДРАСОВ В ПИСК И ПРАГА

Денис Иванов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. The purpose of this article is to clarify the prerequisites, character and duration of Ivan Drasov's teaching in the Czech cities of Pisek and Prague. As a main source material were used Ivan Drasov's school notebooks from the period of his studies in Bohemia, Drasov's epistolary legacy and some memoirs. Through analysis and comparison of the mentioned sources, the following circumstances were established. The most likely reason for directing Ivan Drasov to Bohemia was his desire to study chemistry and engineering, and the choice of Pisek was predetermined by the presence of his compatriots in this city. Although Drasov had the opportunity to gain good knowledge in various fields during his studies in Pisek, in the end he remained unsatisfied. In 1874, Ivan Drasov made an attempt to study in the Austrian city of Linz. After this attempt failed, Drasov returned to Bohemia and in 1875 completed his education in Prague.

Keywords: Ivan Drasov; real high school; Pisek; Prague; Czech Lands

Увод

Известно е, че от началото на XIX в. българското общество осъзнава своята просветна изостаналост от останалите европейски народи и необходимостта от придобиване на повече знания в областта на светските науки. Това обстоятелство довежда до тенденцията възрожденските българи да търсят по-високо образование в чужбина. Един най-популярните просветителски центрове сред възрожденските българи през третата четвърт на XIX в. са чешките земи, намиращи се тогава в границите на Хабсбургската империя (от 1867 г. Австро-Унгария). Като причини за насочването на десетки български младежи към чешките учебни заведения изследователите посочват: 1) нуждата от знания по земеделие, селско стопанство и търговия, каквито чешките училища могли да предоставят; 2) поместваните в българския периодичен печат материали за чешките учебни заведения; 3) по-евтино образование и по-лесно усвоимият език; 4) географската близост и добрите транспортни и пощенски връзки; 5) подозренията на османските власти към българите, завършили образование в Русия; 6) охлаждането на българо-сръбските отношения в края на 60-те го-

дини на XIX в., което предизвиква отлив на български ученици от белградските учебни заведения; 7) липсата на денационализаторски стремежи към българските младежи и девойки (Dimitrov 1987, p. 150 – 152; Radkova 2019, p. 76 – 86; Mahroleva 2020, p. 11).

Сред българите, които заминат за чешките земи, за да продължат своето образование, е известният участник в националноосвободителното движение Иван Тодоров Драсов. Фактът, че от есента на 1872 до лятото на 1875 г. Иван Драсов е ученик първо в гр. Писек, а след това за известно време и в Прага, е отбелязван от всички изследователи на българо-чешките връзки по време на Възраждането (Urban 1961, p. 24; Urban 1981, p. 20; Paskaleva 1963, p. 120 – 121; Behiyнова & Cheyhan 1963, p. 165; Behinyova 1963, p. 334 – 335; Manafova 1994, p. 64; Penchev 1994, p. 123; Penchev 1996, p. 8; Penchev 2017, p. 153; Pobratim 1994, p. 40; Havrankova 1998, p. 25; Marholeva 2020, p. 18; Gotovska-Henze 2006, p. 130 – 131; Gotovska-Henze 2021, p. 518). До настоящия момент обаче учението на Ив. Драсов в чешките земи не е било обект на специално изследване. Поради това много от свързаните с тази тема детайли все още остават неизяснени. Цел на настоящата статия е да предложи отговори на въпросите – защо Ив. Драсов решава да продължи образованието си в Бохемия; по какви причини първоначалният му избор пада върху гр. Писек; какви знания е получил по време на обучението си в Писек и колко време е продължило учението на Драсов в чешките земи.

Изложение

Основателно е да се предположи, че решението на Ив. Драсов да продължи образованието си в Бохемия, е взето в резултат на някой/някои от горепосочените мотиви. Но най-важният мотив, който е предопределил избора на Ив. Драсов, вероятно е споделеното в неговото писмо до Данаил Хр. Попов от 8/20 август 1873 г. желание да се специализира в областта на химията. „Аз, брате – пише Драсов, – ще се труда да стана доктор на химията, защото ни едно не нямаме, а пък са нам твърде нужни“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 112). Възможността Ив. Драсов да е избрал чешките земи поради желанието да си стане „доктор“ по химия, се подкрепя от обстоятелството, че до времето на неговото заминаване – м. август 1872 г.¹, нито едно от тогавашните български средни училища не предлагало подобна възможност. В учебните програми на Болградската и Пловдивската гимназия предметът химия липсвал, а в програмата на тепърва създаващата се Габровска гимназия изучаването на химия се предвиждало само в рамките на един клас (Dorosiev 1925, pp. 130 – 135, 139 – 161).

Предложената хипотеза за мотивите, поради които Ив. Драсов решава да продължи образованието си в чешките земи, обаче не дава отговор на въпроса защо изборът му пада точно върху гр. Писек. Както беше посочено, през 60-те и 70-те години на XIX в. в българския периодичен печат наистина се публику-

ват голям брой информационни материали за учебното дело в Бохемия. Тези материали обаче съдържат сведения най-вече за училищата в градовете Прага и Табор и обучението на българи в тях. Единственото подобно съобщение за Писек, публикувано до лятото на 1872 г., се отнася за изпращането на две момичета от Русе на обучение в този град². При това положение възможността Драсов да се е информирал за учебното дело в Писек чрез вестниците, отпада.

Р. Радкова отбелязва, че от началото на XIX в. съществува един изпитан механизъм заможните българи чрез своите търговски контакти да проучват условията за обучение в чужбина и след това да изпращат синовете си там или да убеждават свои близки в техните преимущества (Radkova 2019, p. 79). В случая с Ив. Драсов не може да става дума за бащино влияние, понеже той изгубва баща си още в съвсем невръстна възраст³. Човек, който би могъл да упражни подобно влияние върху Ив. Драсов, е неговият зет Калю Боров – съпруг на сестра му Мария. Зетят на Ив. Драсов бил един от заможните ловчански търговци през 60-те – 70-те години на XIX в. (Anonymous 1934, p. 81). Сведения за някакви търговски връзки на Боров с чешките земи, или по-специално с Писек обаче засега липсват.

Друга причина, която може да е повлияла на Ив. Драсов при избора на мястото, където да продължи образованието си, е наличието на негови сънародници. Според изчисленията на изследователите българските ученици в Писек по време на Възраждането са били около три пъти по-малко от тези в Прага и около пет пъти по-малко от тези в Табор (Genchev 1991, p. 362; Kuyumdzieva 1995, p. 221, 224). Някои източници обаче показват, че Писек превъзхожда Прага и Табор в едно друго отношение – по броя на обучаващите се там ловчанци. Иван Урумов твърди, че по време на неговото следване в Писек в периода 1873 – 1877 г. там се учили общо десет българи, шестима от които били от Ловеч (Urumov 1931, p. 146). До настоящия момент са известни имената на петима ловчанци, получили образование в Писек. Това са Ив. Драсов, Ив. Урумов, Фико Христов Фиков, Васил Радославов и Димитър К. Вачов.

Твърди се, че В. Радославов е заминал за Писек на 1 август 1872 г., а Ив. Урумов – през 1873 г. (Urumov 1931, p. 146; Buresh 1938, p. 269). Според сведенията на Ив. Урумов Ф. Фиков заминал за Писек през 1872 г. „заедно с Васил Радославов и Иван Драсов“, а Д. Вачков решил да продължи образованието си в чешките земи, едва след като четиримата му съграждани – Радославов, Драсов, Фиков и Урумов, вече се били установили там (Ishirkov, Urumov & Hadziev 1931, p. 131; Urumov 1932b, p. 109). При това положение възможностите са две – или В. Радославов, Ив. Драсов и Ф. Фиков заедно са взели решението да продължат образованието си в гр. Писек, както твърди Ив. Урумов в единия случай, или примерът на по-рано заминалия Радославов е повлиял на Драсов и Фиков.

Човекът, на когото обучаващият се в Бохемия Ив. Драсов разчитал за своята материална издръжка, бил неговият зет К. Боров. Доказателства за това

откриваме както в част от епистоларното наследство на Ив. Драсов, така и в мемоарните сведения на Ив. Урумов (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 203, 217; Urumov 1932a, р. 103). Анастас Иширков приема, че освен К. Боров в издръжката на обучаващия се в странство Ив. Драсов са участвали и ловешките търговци Анастас Т. Кунчев и Христо Найденов. Основанията на Иширков са няколко. Първо, К. Боров бил партньор на Ан. Т. Кунчев и Хр. Найденов в търговското съдружие „Анастас Т. Кунчев & С-ие“ (Naydenov 1933, р. 77). Второ, според твърденията на Даца Найденова – съпруга на Хр. Найденов, „Драсов бил издържан от съдружието [на Кунчев, Найденов и Боров]“ (Ishirkov 1932, р. 138). Трето, в писмо до Хр. Найденов от 5 октомври 1873 г. Ив. Драсов заявява: „Едно време бяхме долу в Тележанското поле⁴, гледахме аскера като се обучаваше и то тогава, когато аз наближаваше да замина за тук [т.е. за Писек – б. а.], ви[е] ми нещо обещахте!“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 122).

Третият посочен от Ан. Иширков аргумент дава известно основание да допуснем, че преди своето заминаване Ив. Драсов може наистина да е получил обещание за материална подкрепа от Хр. Найденов. Сигурни сведения, че по време на учението си в чешките земи Ив. Драсов е получавал пари от Хр. Найденов и/или Ан. Т. Кунчев, обаче засега липсват. Освен това в краткия очерк за живота на К. Боров се твърди, че той е станал част от съдружието „Анастас Т. Кунчев & С-ие“ едва през 1874 г. (Anonymous 1934, р. 81), т.е. поне година и половина след заминаването на Драсов за Писек.

По думите на самия Ив. Драсов годишната издръжка, която той получавал от своя „благодетел“, била в размер на 1000 гр. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 221). Известна представа за начина, по който Драсов е изразходвал тази сума, ни дават сметководните бележки в една негова тетрадка от времето на живота му в Бохемия. Самите бележки са озаглавени „Що потрошавам през една година“. От тях научаваме, че част от месечните разходи на Ив. Драсов са били разпределени по следния начин: за квартира – по 4¹/₂ фиорина на месец; за ядене – по 13¹/₂ фиорина; за пране – 1¹/₂ фиорина; за учител – 3¹/₂ фиорина. Наред с това Драсов е отбелязал и че е похарчил: 60 фиорина – „за дохаждане дотук“ (най-вероятно до Писек); 36 крайцера, равнозначни на 14 фиорина – „за книги и други училищни потребици“; 20 фиорина – „за балтон“; 14 фиорина – „за сахат“; 4 фиорина – „за кюстек“, и 4 вероятно също фиорина – „за фанели“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 66).

Средствата, които Ив. Драсов получавал от К. Боров, понякога не били достатъчни за покриването на всичките му разходи. Поради това Драсов се принуждавал да иска пари назаем от различни свои приятели и познати. Един от хората, към които той се обръща за финансова помощ, е Панайот Хитов. В писмо от 24 ноември 1873 г. Драсов моли войводата възможно най-скоро да му изпрати „4 или 5 минца“, понеже останал без пари (Vazvazova-Karateodorova &

Zhechev 2007, p. 133). Хитов откликва на тази молба и още на 28 ноември изпраща пет минца на Драсов (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 133).

От разказа на Ив. Урумов може да се направи изводът, че първият град на територията на Австро-Унгария, посетен от Ив. Драсов, е столицата Виена. „Още с пристигането си във Виена – пише Урумов, – [Драсов] хвърля омразния турски фес – дал го на келнерите от хотела да се гаврят с него“ (Urumov 1932a, p. 102). Пристигането на Ив. Драсов във Виена би трябвало да се датира в края на м. август 1872 г., понеже в своя „Дневник“ той отбелязва, че на 1 септември с. г. вече се е намирал в Писек (Drasov 1872, p. 1). Ив. Урумов твърди също и че по време на учението си в Писек той, Ив. Драсов, В. Радославов и Ф. Фиков живеели в една квартира (Urumov 1931, p. 146; Urumov 1932b, p. 104). Част от кореспонденцията, която Ив. Драсов води в периода от началото на м. декември 1872 до края на м. март 1873 г., показва, че неговата квартира се е намирала на адрес „Pražská ulice číslo 109“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 34, 40, 42, 53, 57, 79, 80, 83).

Сред установяването си в Писек Ив. Драсов се записва в местната реална гимназия⁵. През м. септември 1872 г. Ив. Драсов и Ф. Фиков пишат едно общо писмо до членовете на ловешката черковна община, в което им благодарят, за това, че „се постаряхте да подпечатате и подпишете свидетелствата ни“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 32). Въпросните свидетелства вероятно са били необходими на Драсов и Фиков при тяхното кандидатстване в Писек. Обучението на Ив. Драсов в Писецката реална гимназия е започнало най-късно в първите дни на м. октомври 1872 г. За това свидетелства обстоятелството, че на корицата на своята ученическа тетрадка по математика Драсов е отбелязал дата и място – 8 октомври 1872 г., Писек (на чешки език), както и римското число IV, като по този начин, изглежда, е обозначил класа, в който се е обучавал тогава⁶. В недостигнало до нас писмо от 6 ноември 1872 г. Ив. Драсов е уведомил съгражданина си Илия Поплуканов, който тогава е ученик в Одеската семинария, че е бил приет в реалната гимназия в Писек. Това става ясно от отговора, който Ил. Поплуканов пише до Ив. Драсов на 25 ноември 1872 г. „Писмото ви от 6-й т[ози] м[есец] приех – пише Поплуканов. – Много ме зарадва постъпването ви в реалката“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 33).

Какви знания е имал възможност да усвои Ив. Драсов по време на учението си в Писек? Опитите ми да открия препис от учебната програма на Писецката реална гимназия за времето, когато Драсов е ученик там, завършиха без успех. Поради това ще се опитам да отговоря на зададения въпрос, позовавайки се на различни преки и косвени сведения.

Най-ценните източници за обучението на Ив. Драсов в Писецката реална гимназия са неговите ученически тетрадки. Освен тетрадката по математика до нас са достигнали и ученическите тетрадки на Драсов по чешка литература,

физика и минералогия. Записките си по чешка литература Ив. Драсов е водил в VI клас през учебната 1873/1874 г.; записките по физика е започнал на 20 февруари 1874 г. (също в VI клас), а тези по минералогия са започнати на 21 октомври 1874 г., когато той вече е в VII клас. Съотношението на записките, водени от Драсов във въпросните тетрадки, е следното: по математика – 17 страници; по чешка литература – 22 страници; по физика – 16 страници, и по минералогия – 24 страници. Всички тези записки Драсов е водил на чешки език⁷.

Кратки ученически записки съдържа и тетрадката, на чиито последни страници Ив. Драсов е оставил гореспоменатите сметководни бележки за живота си в Бохемия. На първата страница на тази тетрадка откриваме записки по месопреработване, а на с. 5 – записки по зоология. Любопитно е, че за разлика от останалите записките на Драсов по месопреработване и зоология са не на чешки, а на български език⁸.

За останалите знания, усвоени от Ив. Драсов по време на учението му в Писек, съдим по някои сведения, съдържащи се в неговото епистоларно наследство. От писмото, което Ил. Поплуканов пише до Ив. Драсов на 2 ноември 1873 г., научаваме, че Драсов е поръчал на своя съгражданин в Одеса да му купи няколко учебника – два по химия (органична и неорганична), един по зоология и един руско-български речник. Ил. Поплуканов открил исканите учебници, но преценил, че цената им е твърде висока. „Заради туй – пише Поплуканов – аз реших по-напред да ви питам, че тогава да ги купувам. За химиите – органическа и неорганическа – според каквито ги искате ви[е] ще трябва девет рубли, а за зоология 1½ руб[ли] [...] Речник руско-български няма никакъв“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 131).

Обстоятелството, че Ив. Драсов е искал да се снабди с учебници по органична и неорганична химия, подкрепя посоченото по-горе негово твърдение, че целта на учението му в чешките земи е била да се специализира в областта на тази наука. За усърдието, с което Ив. Драсов е изучавал предмета химия, свидетелства и част от съдържанието на неговото писмо до П. Хитов от 4 декември 1873 г. В това писмо Драсов разказва на Хитов за един прах („сол“) за тайно писане, който на латински се наричал *chlorkobalt*. За да се използва тази „сол“, трябвало първо да се накълца на дребно, а след това да се разтопи в малко „гумова вода“. Така разтопената „сол“ отделяла бледочервена боя, „с което като пишеш на книга след като изсъхне не е познат на книгата нищо.“ За да се прочете написаното, хартията трябвало да се нагрее над огън (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 134).

Поръчката на учебник по зоология потвърждава, че този предмет също бил сред изучаваните от Ив. Драсов в реалната гимназия в Писек. По-интересен е случаят с поръчката на руско-българския речник. В Послужебния списък на Ив. Драсов от 1901 г. е записано, че той е знаел руски език както писмено, така и говоримо⁹. Сведения по въпроса кога точно Драсов е усвоил този език,

обаче засега липсват. Това обстоятелство ми дава основание да приема, че руско-българският речник може да е бил необходим на Драсов не за самото му обучение в Писецката реална гимназия, а като помощно средство, с което да разбере съдържанието на останалите учебници, които решава да си поръча от Русия чрез Ил. Поплуканов.

Сред предметите, изучавани от Ив. Драсов в Писецката реална гимназия, със сигурност е бил и немският език – официалният език в Австро-Унгария. Вярно е, че в писмото, което пише до българските ученици в Табор на 19/31 март 1873 г., Драсов откровено признава: „Ний [т.е. българите в Писек] не знаем твърде добре чехски още по и немски“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 80). Някои други сведения обаче дават основание да се предположи, че през следващите месеци Ив. Драсов е успял поне в известна степен да повиши знанията си по немски език. В писмо от 30 юли 1873 г. П. Хитов разказва на Ив. Драсов, че си е поръчал две пушки от системите „Лефуше“ и „Вердер“ на една оръжейна фабрика в областта Щаерско, Горна Австрия¹⁰. Войводата обаче не бил сигурен дали ще може да получи поръчката си. „Затова – обръща се той към Драсов – ти виж, като зна[е]ш да четеш и да пишеш на немски, да можеш да изпитаеш и да ми яви[ш]“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 104). Вниманието заслужават и две писма от Драсов до Хитов – първото от 5 юли 1873 г., а второто от 9 октомври с. г. В тези писма Ив. Драсов преразказва на войводата някои новини, които прочел в австрийския периодичен печат (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, р. 95, 123).

Изложеното дотук позволява да приемем, че учебната програма на гимназията, в която Ив. Драсов постъпва през есента на 1872 г., е включвала предметите чешки език, математика, физика, химия, минералогия, зоология, чешка литература и немски език. За потвърждение на този извод могат да ни послужат мемоарните свидетелства на Атанас Илиев – възпитаник на реалната гимназия в Табор. Според Илиев учебната програма на Таборската реална гимназия включвала: закон Божи, чешки език, немски език, френски език, география, история, математика, физика, химия, естествена история, чертане и рисуване (Iliev 1926, р. 91 – 92).

Както виждаме, предметите, които Ив. Драсов е изучавал в реалната гимназия в Писек, в голяма степен съвпадат с тези, изучавани от Ат. Илиев в реалната гимназия в Табор. Това обстоятелство дава основание да приемем, че учебните програми на всички реални гимназии в Чехия са били, като цяло, еднакви. Следователно можем да предположим, че по време на учението си в Писецката реална гимназия Ив. Драсов вероятно е изучавал и някои от останалите предмети, които се преподавали в същия тип гимназия в Табор.

Информацията за учителите, преподавали на Ив. Драсов по време на учението му в реалната гимназия в Писек, съдържаща се в достъпните ми източници, за съжаление, е твърде оскъдна. Ив. Урумов разказва, че по времето,

когато той учел в Писек, преподавателят по история и география бил един стар „патер“, т.е. католически свещеник. Тук обаче трябва да имаме предвид, че според наличните сведения Ив. Урумов е бил ученик не в реалната, а в класическата гимназия в Писек (Buresh 1938, p. 270). Освен това самият разказ на Урумов подсказва, че въпросният патер е преподавал само на него¹¹. Можем да приемем, че един от учителите на Ив. Драсов е бил чешкият поет проф. Адолф Хейдук, който преподавал в реалната гимназия в Писек още от 1860 г. (Volf 1930, p. 207). По думите на Ив. Урумов Ив. Драсов и проф. Хейдук поддържали близки контакти (Urumov 1932a, p. 102).

Докато бил ученик в Писек, Ив. Драсов поддържал кореспондентска връзка с някои свои сънародници, които също се учили в чужбина. Едно от лицата, с които Драсов води честа преписка в периода от есента на 1872 до есента на 1874 г., е вече споменатият Ил. Поплуканов. Част от писмата на Ил. Поплуканов до Ив. Драсов показват, че последният е проявявал интерес към характера на обучението в Одеската семинария. Например в споменатото вече писмо от 25 ноември 1872 г. Поплуканов пише: „Аз съм сега в 3-ий клас в семинарията. Предметите, които следваме, са латинският език, гръцки, немски, логика, библия, всеобща история (новата), руска история и тригонометрия. Надявам [се], ако ще Мохамед, още след една година да свърша, защото в 4-ий клас се свършват светските науки, а 5-ий и 6-ий се учат само богословски, които аз не съм намерен да следвам“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 33).

Още информация за програмата и самата организация на учебния процес в Одеската семинария откриваме в писмото, което Ил. Поплуканов пише до Ив. Драсов на 7/19 март 1874 г. Тук Поплуканов обяснява, че семинариите имат две отделения – духовно училище, състоящо се от четири класа, и семинария, състояща се от шест класа. В духовното училище и в първите четири класа на семинарията се преподавали всички гимназиални предмети заедно с повечето библейски книги (без Апокалипсиса). Другите два класа на семинарията били богословски. В момента самият Ил. Поплуканов се обучавал в четвърти клас на семинарията и изучавал предметите физика, космография, философия, психология, латински език, гръцки език и пророческите книги от Библията. За изпращането на тези сведения Ив. Драсов помолил в недостигналото до нас свое писмо до Ил. Поплуканов от 9 февруари 1874 г. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 154).

Ив. Драсов кореспондирал и със своя съгражданин Никола Божев Чернокожев, който следвал химия в Технологическия институт в Санкт Петербург. Наличните документални данни показват, че Драсов е написал поне две писма до Чернокожев – първото през м. ноември 1872 г.¹², а второто преди 11 юни 1873 г. За съжаление обаче, тези писма също не са достигнали до нас. Запазен е единствено отговорът на второто писмо, който Н. Чернокожев пише на 11 юни 1873 г. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 89 – 90).

Освен с някои от останалите български ученици в странство намиращият се в Писек Ив. Драсов поддържал кореспондентска връзка и с много други лица. Писмата, които Драсов си разменя със свои приятели и/или съмишленици, съдържат ценни сведения по въпроса за неговите образователни и кариерни планове. Добър пример в това отношение е вече споменатото писмо на Ив. Драсов до Д. Хр. Попов от 8/20 август 1873 г. Наред с целта си да стане „доктор на химията“, в това писмо Драсов споделя и следното: „Ний сега имаме разпус, но аз пак тряб[в]а да се приготвям, защото догодина, ако бъда жив, ще се трудя да дам на цялата висока реална школа изпит и може да отида в Прага да следвам техника“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 112).

Оттук следва, че идеята на Ив. Драсов е била да стане студент в прочутото по онова време Висше техническо училище в Прага. Любопитно е обаче, че само няколко седмици по-късно, на 4 септември 1873 г., Ив. Драсов пише писмо до П. Хитов, в което заявява, че обмисля да стане „чужд поданик“ и да служи „една година доброволно войник“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 115). За подобни намерения Драсов споменава и на 1 октомври 1873 г. в ново писмо до Хитов: „Аз още за две години ще свърша тук училището, пък ще отида или в Прага, или Виена да се пиша доброволен войник“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 120).

Изглежда, че през втората половина на 1873 г. Ив. Драсов е размишлявал над различни варианти за своето бъдеще. Колебанията му продължили и през следващата година. Наличните документални данни показват, че през първите месеци на 1874 г. Драсов все още не е взел твърдо решение какъв иска да бъде в професионално отношение, но вече трайно се е ориентирал към това да напусне Писек. Фактът, че в писмото си до Ил. Поплуканов от 9 февруари 1874 г. Ив. Драсов е поискал подробни сведения за обучението в Одеската семинария, дава основание да се допусне, че той може да е обмислял възможността за преместване в това учебно заведение.

От други косвени сведения става ясно, че през първата половина на 1874 г. Ив. Драсов се опитал да разбере и дали би могъл да се установи в Цариград. За целта той потърсил съдействието на своите приятели и съграждани Иван Колев и Тома Хитров. В едно частично запазено писмо до Драсов, писано след 27 февруари 1874 г., Колев и Хитров заявяват: „Колкото за приятели в Ц[а]р[и]град нямаме. Ви[е] можете да пишете на г-на Васил Караконов[ски] (доктор[ъ]т)¹³ той може да ви каже ще ли да можеш да живееш там или не“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 150).

Третата обмисляна от Ив. Драсов възможност е била преместване в гр. Цюрих, Швейцария. Вероятно Ив. Драсов е споменал за това свое намерение в някое недостигнало до нас свое писмо до Любен Каравелов. В писмо до Драсов от 1 март 1874 г. Каравелов пише: „Ако идеш в Цюрих, то ще да направиш твърде добре. В Цюрих живее Иван Кожухаров“ (Vazvazova-Karateodorova &

Zhechev 2007, p. 153). Четири седмици по-късно, на 29 март 1874 г. Л. Каравелов пише ново писмо до Ив. Драсов, в което четем следното: „Кожухаров от Женева (българин) ми яви, че и в Цюрих има някой си българин, но името му не ми е явил“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 155).

Първоначално изборът на Ив. Драсов пада върху Цюрих. В писмо до П. Хитов от 17 юни 1874 г. той заявява: „Сполучих да убедя дружината си тук да отидем в Швейцария (Цюрих). Там ще продължаваме занапред науките си. Чехите, брате, не са хора! Проклети до девета рода, не можем веч да им търпим!“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 158). По същото време Ив. Драсов установил връзка с живеещия в Цюрих българин Н. Киселов. На 17/29 юни 1874 г. Киселов пише писмо до Драсов, в което четем следното: „2-те ви писъмца от 16 и 25 того приех и ви претварям 1 писъмце до г-на А. Patera¹⁴ и Praga, което имайте добрината и го предайте на българина, който ще иде в Прага, за да го занесе според подписа [...] и да иска 3 тома от „Българските книжици“¹⁵, които принадлежат мени – да ми ги донесете сетне тука“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 159).

Тъй като през лятото на 1874 г. Ив. Драсов заминава за Румъния, уреждане-то на въпроса за преместването в Цюрих било поето от останалите обучаващи се в Писек ловчанци. За това свидетелстват няколко писма на В. Радославов до Ив. Драсов, които ми бяха любезно предоставени от Георги Мъндев. Първото писмо е с датата 18/30 юли 1874 г. (н.с.) и е написано в отговор на недостигнало до нас писмо, което Драсов изпратил на Радославов на 28 юли 1874 г. (н.с.). След като прочел писмото на Драсов, Радославов му отговоря, че е помолил „Начов“¹⁶ да им изпрати 50 фиорина, но не знаел дали последният ще изпълни молбата му. „Ако я изпълни, то ще тръгнем. Инак с 50-те flor., които Паница¹⁷ ни проводи, не можем отидем ни до Хондзичка. Тъй я скроихме. Ще идеме до Линц¹⁸. Там ще останат другите. Аз ще ида сам до Цюрих и ще видя всичко.“ По-нататък В. Радославов изтъква, че решението им да напуснат Писек, е твърдо, но ако животът в Цюрих се окаже скъп, установяването там нямало да бъде възможно¹⁹.

Следващото си писмо до Ив. Драсов В. Радославов пише на 1 август 1874 г. (н.с.). Тук Радославов известява Драсов, че е получил писмото му от 29 миналия месец, както и че вчера писецките българи са телеграфирали на Н. Киселов. „Днес – продължава В. Радославов – приехме отговор. Пише ни: „На месец [в Цюрих – б. а.] трябва 180 – 200 франка.“ Няма там да се ходи. Не зная що да я вършиме. Ивановците не склоняват. Нашите кое речи, кое не. Както и да е, главата ми се пука, но що да се чини. Утре ще замина за Табор – ще се науча от Попова в Линц как е – също в Грац²⁰. Ако ли не сполучим, ще се стои и друми [?] в Писек“²¹.

В крайна сметка, В. Радославов, Ф. Фиков, Ив. Урумов и Д. Вачков решили да опитат да продължат образованието си в гр. Линц. Радославов пристигнал

там още на 2 август 1874 г., а останалите – на 11 с.м. За това свидетелства писмото, което В. Радославов пише до Ив. Драсов на 12 август 1874 г. „Излишно е да ти казвам – заявява Радославов, – че съм вече между немците. Тук съм от 2 того; и все на хана. Вчера до[й]доха и момчетата, но без кюстендинлиите. Разумява се и они са при мене. [...] Попов минувал по с 40 гулд[ена] на месец, разбира се, без училищна платка и без дрехи и книги. Разноските, ако не са по-долни от писецките, малко ще бъдат повече; но по-хубаво, та по-скъпо. Съразмерност“²². След като научил всичко това, Драсов решил да последва своите съграждани. В писмото, което пише до М. Поплуканов и Д. Пъшков на 22 август 1874 г. в Букурещ, Ив. Драсов заявява: „Занапред аз няма да бъда в Писек, но в Линц, гдето щом стигна ще ви пиша и явя адреса си. В Цюрих, както си мислех, не ще мога да отида, защото там е страшна скъпотия, а аз не съм в състояние да харча повече от 6000 гр., а там са нужди 10 000 гр. за година“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 168).

По време на престоя си в Букурещ (16/17 – 22 август 1874 г.²³) Ив. Драсов писал на В. Радославов. Това писмо не е запазено, но от отговора, който Радославов пише на 10 септември 1874 г. (н. с.), става ясно, че Драсов е споделил, че преди дойде в Линц, ще се отбие до Писек. „Не зная – пише В. Радославов, – но чини ми се, излишно е ходенето ти до Писек. Важности[те] не са ча[к] толкова. Но нали си намислил! Иди.“ По-нататък Радославов пише, че всичко в Линц е много хубаво; той и Ив. Урумов все още живели в първата къща, която наели, а Ф. Фиков и Д. Вачков се настанили в друга. Ако някой от професорите в Писек попита Драсов за тях, последният трябвало да им каже, че на Радославов му е излязла някоя бърза работа и затова е заминал, без да им каже, също и че са отишли в Линц, защото благодетелите им настоявали да научат немски език. „Жално ни е за Писецкий устав, ще кажеш, но ний не можем нищо на своя глава, след[ователно] тряб[в]а да слушаме.“ В края на писмото В. Радославов обяснява на Ив. Драсов как да ги намери, когато потегли от Писек с железницата²⁴.

Когато пристигнал в Писек, Ив. Драсов отново писал на В. Радославов. За съжаление, това писмо също не е запазено. Негово съществуване е регистрирано по отговора на Радославов, който е с дата 14 септември 1874 г. (н. с.)²⁵. На 11 септември 1874 г. (ст. с.) Ив. Драсов пише писмо до Т. Пеев, от което става ясно, че вече се е установил в Линц. „Вчера – заявява Драсов – пристигнах тук, гдето ще остана и занапред да продължавам науките си на немски. Училищата са тук от първа степен, градът е красив с доста фабрики от всякакъв разряд, библиотеки, музеум и д[руги] т[аква], полезни за нас, българските ученици, неща. С една дума, един ученик съзнателен би извлякъл голяма полза“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 169).

След като се установява в Линц, на 20 септември 1874 г., Ив. Драсов пише ново писмо до М. Поплуканов и Д. Пъшков. В това писмо той още веднъж

споделя добрите си впечатления от града и наред с това заявява: „Днес [е] първий ден как посещаваме училището, съглеждаме голяма почест, както от професорите, така и от съучениците си“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 170). Престоят на Драсов в Линц обаче не продължил дълго. На 24 септември 1874 г. Ив. Драсов отново е в Писек и оттам пише писмо до П. Хитов, в което четем следното: „Немско-чехската омраза развали нашия план и ний се върнахме пак тук“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 173).

За неуспешния опит на Ив. Драсов и неговите другари да продължат образованието си в Линц, разказва и Ив. Урумов. Според него идеята обучаващите се в Писек ловчанци да отидат в Линц, била дадена от В. Радославов, като целта била те да научат немски език. „Един ден – продължава Урумов – решихме да останем там да следваме в гимназията. Тогава Радославов и Драсов се явиха при директора на гимназията в Линц, заявиха, че желаят да постъпят за ученици в поверената му гимназия. Неучтивият директор троснато им казал да отидат в отделенията при децата да научат добре немски език, че тогава щял да ги приеме. След тоя неуспех, върнахме се пак в малкия Писек“ (Urumov 1931, p. 147).

Позовавайки се на разказа на Ив. Урумов, някои изследователи приемат, че младите ловчанци изобщо не са успели да постъпят в гимназията в Линц (Georgiev 2016, p. 25 – 26; Georgiev 2021, p. 27). Приведените по-горе данни от кореспонденцията на Ив. Драсов в периода 20 – 24 септември 1874 г. обаче дават основание да приемем, че макар и само за три-четири дни, той и неговите приятели са били ученици в Линц. Кратката продължителност на учението му в Линц може би е причината десетилетия по-късно Ив. Урумов изобщо да не си спомня за него и да заяви, че директорът на гимназията ги е изпъдил още с пристигането им.

Ив. Урумов твърди и че след неуспеха в Линц Ив. Драсов, В. Радославов и Ф. Фиков не се задържали дълго в Писек, а още през същата 1874 г. заминали на учение в Прага (Urumov 1931, p. 147). Останалите налични източници обаче показват, че това твърдение на Урумов също не е съвсем точно; поне що се отнася до Ив. Драсов. На 26 септември 1874 г. Фр. Томер – директор на реалната гимназия в Писек, издава едно „Удостоверение“ (на чешки Vysvědčení), в което се заявява, че през учебните години 1872/1873 и 1873/1874 Ив. Драсов е посещавал управляваното от него училище „като гост“ в класовете IV и VI и е показал „прилежание и успех“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 161). Ученическите записки на Драсов по минералогия, започнати през м. октомври 1874 г., показват, че той е останал в управляваното от директор Томер училище и след като е получил въпросното „Удостоверение“. Кореспонденцията на Ив. Драсов с различни лица от периода октомври – декември 1874 г. също потвърждава, че по това време той все още се е намирал в Писек (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 177 – 178, 182 – 185). Вярно е, че в писмото, което Ив. Драсов пише до членовете на Привременния бъл-

гарски централен революционен комитет в Букурещ на 14 декември 1874 г., като място на отпращане е отбелязан гр. Прага (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 187). Едно друго писмо на Ив. Драсов обаче показва, че дори и да е бил в Прага на 14 декември 1874 г., още на следващия ден той се е върнал в Писек (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 188 – 189).

Идеята да продължи образованието си в Прага, Ив. Драсов споменава за пръв път едва в писмото си до П. Хитов от 18/30 януари 1875 г.: „Мисля да замина за Прага, за да свърша там последната си учебна година“. За да се прехвърли в Прага обаче, Ив. Драсов имал нужда от пари. Поради това той отново моли войводата да му изпрати 5 – 6 жълтици назаем (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 192). На 22 януари Хитов отговаря на Драсов, че този път не е в състояние да му заеме поисканата сума (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 194). Но въпреки материалните си затруднения Ив. Драсов успява да се прехвърли в Прага. Първият източник, свидетелстващ, че той вече се е установил там, е писмото му до П. Хитов от 15/27 април 1875 г. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 200)²⁶.

Основателно е да допуснем, че изборът на Ив. Драсов да завърши средното си образование в Прага, е бил предопределен както от по-доброто ниво на образование, което предлагал този град, така и гореспоменатото негово желание да следва в тамошното Висше техническо училище. Наличните документални данни показват, че през първите месеци на 1875 г. той все още не се е отказал от тази цел. В писмото, което пише до приятеля си Михаил Радославов (брат на В. Радославов) на 1 май 1875 г., Ив. Драсов заявява: „Мене се положително не знае дали ще следвам и политехника. Зет ми отказва да ме издържа, а аз съм принуден волею и неволею да остава ученическото поприще, но и дотолкова аз се благодаря, че можах да успея“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 203).

През лятото на 1875 г. К. Боров наистина се отказал от материалната издръжка на Ив. Драсов и това принудило последния да зареже учението. Според Ив. Урумов причината благодетелят на Драсов да спре да го издържа, била, че той похарчил „двойно повече от уговореното“ (Urumov 1932a, p. 103).

След Освобождението Ив. Драсов на няколко пъти се опитва да си спомни точната дата, до която е продължило неговото учение в чешките земи. В т.нар. „Домашни бележки“, писани след 30 юни 1880 г., той твърди, че е завършил „реална гимназия в Писек и Прага“ на 25 юли 1875 г. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 331). В писмо до Стоян Заимов от 6 септември 1900 г. Ив. Драсов пише: „В 1875 година юний 18-й аз свърших Пражката реална гимназия“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 350), а в автобиографичните си бележки, познати в препис на дъщеря му Надежда от 1900 г. – „На 25. VI. 1875 год. свърших реална гимназия в Писек и Прага“²⁷.

Съпоставката между мемоарните текстове на Ив. Драсов и неговото епистоларно наследство от лятото на 1875 г. показва, че най-близо до истината е

последната посочена дата, т.е. 25 юни 1875 г. В писмото си до П. Хитов от 15 юни 1875 г. Ив. Драсов заявява: „още подир 5 дни ще свършим училището и тряб[в]а да чакаме до[г]де ни разпуснат“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 221). Десет дни по-късно Драсов пише ново писмо до Хитов, в което го известява, че ще напусне Прага „на 4 или 5 юлия“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 225). Писмото, което Христо Ботев и Стефан Стамболов пишат до Ив. Драсов на 15 юли 1875 г., пък показва, че по това време последният вече се е намирал в Белград (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 229).

В своята класация на българите, получили образование в Бохемия през XIX в., Владимир Пенчев напълно основателно включва Ив. Драсов в групата на чешките възпитаници, превърнали се не в културни и просветни, а в политически и държавни дейци (Penchev 1994, p. 123; Penchev 1996, p. 8). Известно е, че в периода от лятото на 1875 г. до Освобождението на България Ив. Драсов продължава своите изяви в областта на националнореволюционното движение – дейност, от която той не се отказва и по време на учението си в чешките земи, а след Освобождението заема различни чиновнически длъжности. Справедливо е и включването на Ив. Драсов в списъка с представители на българската възрожденска интелигенция (Genchev & Daskalova 1988, pp. 226 – 227). Въпреки преждевременното прекратяване на своето учение през годините, прекарани в Бохемия Драсов е имал възможността и в известна степен е успял да усвои редица знания в различни области; знания с които малко негови сънародници могли да се похвалят.

Заклучение

Представените документални данни за обучението на Ив. Драсов в Писек и Прага обогатяват знанията ни за образователните миграции на възрожденските българи към Бохемия и за живота на самия Драсов в няколко аспекта. От една страна, те потвърждават вече установения от изследователите факт, че на учение в Бохемия са се установявали основно българите с по-ограничени финансови възможности. От друга страна, става ясно, че в представите на някои от живелите през третата четвърт на XIX в. българи чешките учебни заведения са били центрове, подходящи за получаването на по-високи знания в областта не само на стопанските, но също и на природо-математическите и техническите науки. Третият извод, който можем да направим, е, че въпреки различните предимства, предлагани от чешките учебни заведения, част от постъпилите в тях български младежи не останали напълно удовлетворени и поради това търсели начини да се прехвърлят в някои от по-развитите училища в Средна и/или Западна Европа.

Важно е да се отбележи и че сведенията за учението на Ив. Драсов в Бохемия разкриват една непозната страна на неговата личност. От тях научаваме, че освен революционер Драсов е бил и човек с определени образователни и

професионални стремежи. Макар да не успяло да го удовлетвори напълно, чешкото образование със сигурност е изиграло ролята на положителен фактор за индивидуалното развитие на Ив. Драсов; фактор, който спомогнал за формулирането на неговите бъдещи, но за съжаление, неосъществени цели.

БЕЛЕЖКИ

1. По този въпрос вж.: Tonchev 2008, p. 115 – 121.
2. Летоструй или домашен календар, г. II, 1870, с. 204.
3. ДРАСОВ, Иван. 01.09.1872. *Дневникът на Ивана Т. Драсова в Писек 1873 февруарий 1-вий*. In: Основен фонд, инв. № 76. At: Регионален исторически музей Ловеч [РИМ – Ловеч]. В този мемоарен опит Ив. Драсов пише: „След смъртта на татка ми в 1850 год. аз съм бил на 2½ години.“
4. Местност по долината на р. Осъм.
5. Реалните гимназии са вид средни училища, които възникват в чешките земи в началото на 60-те години на XIX в. (Nikitina, Poltavskogo, Sanchuk & Tretykov 1959, p. 278; Kuzymín 1971, p. 122).
6. ДРАСОВ, Иван. 08.10.1872. *Mathematika*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 1, л. 1. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна].
7. ДРАСОВ, Иван. 08.10.1872. *Mathematika*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 1, л. 1 – 17. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна]; ДРАСОВ, Иван. 20.04.1874. *Fyzika*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 1, л. 18 – 34. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна]; ДРАСОВ, Иван. 1873 – 1874. *Literatura Česka*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 1, л. 35 – 57. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна]; ДРАСОВ, Иван. 21.10.1874. *Mineralogie*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 1, л. 58 – 82. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна].
8. ДРАСОВ, Иван. *Тетрадка на Иван Т. Драсов*. In: Архивна сбирка № 2383. At: Българска академия на науките – Институт за исторически изследвания [БАН – ИИИ]. Точното време, когато Ив. Драсов е водил записките в тази тетрадка, не може да се определи. Преди записките по зоология е отбелязана датата 5 март 1873 г. Няколко страници по-напред обаче е изложено публицистичното съчинение на Драсов „Неприятелите на славянството на Балк[анския] полуостров“, в което се говори за събития, случили се след посочената дата.
9. МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ. 1901. *Послужен списък за чиновника Иван Тодоров Драсов*. In: Фонд 690 К, оп. 1, а.е. 3, л. 1. At: Държавен архив – Варна [ДА – Варна].
10. Днешна Щирия – област в Словения.
11. Веднъж учителят на Ив. Урумов по история и география започнал да говори за населението на Османската империя и споменал, че „там имало славяни, но те станали турци и гърци“. Дълбоко засегнат от това, Урумов

скочил и заявил, че това не е вярно, че той самият е славянин от Турция, но българите били роби под властта на турците точно както чехите – под властта на австрийците. „Разказах – продължава Урумов – случката на Драсова, а той сияеше от радост, че съм дал урок на невежите професори, за да се научат, че в Турция живее голям славянски народ – българи“ (Urumov 1932a, p. 104).

12. Това писмо Ив. Драсов изпратил чрез Ил. Поплуканов. В послепис към писмото си до Драсов от 25 ноември 1872 г. Поплуканов заявява: „Писмото ви за Бочев Ник[ола] – пратих в същия ден, когато го получих“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 33).
13. Български лекар и общественик, роден в Ловеч.
14. Адолф Патера (1836 – 1912) – чешки филолог (русист) и дългогодишен сътрудник на Народния музей в Прага. Близък приятел на М. Дринов, той съдейства на много от пристигащите в Прага български ученици.
15. Българско научнопопулярно списание, издавано в Цариград от 1858 до 1862 г.
16. Може би Григор Начович (1845 – 1920) – български търговец и един от основателите на просветното дружество „Напредък“ във Виена.
17. Някои от българските търговци във Виена – братя Паница.
18. Град в Горна Австрия.
19. РАДОСЛАВОВ, В. 30.07.1874. *Писмо до Иван Драсов*. In: Частна колекция ГЕОРГИ МЪНДЕВ. Благодаря на инж. Георги Мъндев за възможността да използвам притежаваните от него документи.
20. Град в Югоизточна Австрия.
21. РАДОСЛАВОВ, В. 01.08.1874. *Писмо до Иван Драсов*. In: Частна колекция ГЕОРГИ МЪНДЕВ.
22. РАДОСЛАВОВ, В. 12.08.1874. *Писмо до Иван Драсов*. In: Частна колекция ГЕОРГИ МЪНДЕВ.
23. Определено по сведенията, които Ив. Драсов дава в писмото си до М. Поплуканов и Д. Пъшков от 22 август 1874 г. (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 168).
24. РАДОСЛАВОВ, В. 10.09.1874. *Писмо до Иван Драсов*. In: Частна колекция ГЕОРГИ МЪНДЕВ.
25. РАДОСЛАВОВ, В. 14.09.1874. *Писмо до Иван Драсов*. In: Частна колекция ГЕОРГИ МЪНДЕВ.
26. Тези сведения от кореспонденцията между Ив. Драсов и П. Хитов вероятно са причината в своя обяснителна бележка към писмото на Ив. Драсов до Ст. Заимов от 6 септември 1900 г. историкът Георги Баласчев да заяви: „През 1873 – 4 – 5 [г.] до 30 януари Драсов се учил в Писек (Чехия), а на април 27– вече в Прага, където завършил учението си“ (Vazvazova-Karateodorova & Zhechev 2007, p. 353). Сигурни сведения по въпроса кога

точно е станало прехвърлянето на Ив. Драсов от Писек в Прага, обаче засега липсват.

27. ДРАСОВА, Надежда. 1900. *Спомен от „татко“ за н. 1900 год.* In: Фонд 690 К, оп. 2, а.е. 86, л. 1. Ат: Държавен архив – Варна [ДА – Варна].

ЛИТЕРАТУРА

- АНОНИМЕН, 1934. Калю Боров. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. V, с. 81. София: П. Глушков.
- БЕХИНЬОВА, В., 1963. Чешката славистика в България през Българското възраждане. В: *Чехословакия и България през вековете*, с. 317 – 359. София: БАН.
- БЕХИНЬОВА, В., ЧЕЙХАН, В., 1963. Чешкият въпрос в Каравеловите вестници „Свобода“ и „Независимост“. В: *Чехословакия и България през вековете*, с. 131 – 172. София: БАН.
- БУРЕШ, И., 1938. Иван К. Урумов, неговият живот и просветно-научна дейност. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. VII, с. 269 – 276. София: Рангел Младенов.
- ВОЛФ, Й., 1930. Чешкият поет Хейдук и българските студенти в Прага. В: ЗЛАТАРСКИ, В. & Б. ЙОЦОВ (ред.) *Сборник Българско-чехословацка взаимност*, с. 205 – 209. София: Дружество Българско-чехословацка взаимност.
- ВЪЗВЪЗОВА-КАРАТЕОДОРОВА, К. & ЖЕЧЕВ, Н. 2007 (ред.). *Иван Драсов в българското национално революционно движение (1871 – 1877 г.). Документален сборник*. Варна: Славена. ISBN 978-954-9800-60-9.
- ГЕНЧЕВ, Н., 1991. *Българската възрожденска интелигенция*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- ГЕНЧЕВ, Н., ДАСКАЛОВА, К., 1988. *Българската възрожденска интелигенция. Енциклопедия*. София: Д-р Петър Берон.
- ГЕОРГИЕВ, Б., 2016. *Миражът за „Велика България“. Животът и дейността на д-р В. Радославов (1854 – 1929)*. Велико Търново: ИВИС. ISBN 978-619-205-026-9.
- ГЕОРГИЕВ, Б., 2021. *Миражът за „Велика България“. Животът и дейността на д-р В. Радославов (1854 – 1929)*. Второ допълнено и преработено издание. Велико Търново: ИВИС. ISBN 978-619-205-172-3.
- ГОТОВСКА-ХЕНЦЕ, Т., 2006. Чешко-българските връзки през XIX в. Трансфер и/или общност? В: *Проблемът Изток – Запад. България и Балканите*, с. 122 – 140. София: Клио-96. ISBN 954-91861-1-3.
- ГОТОВСКА-ХЕНЦЕ, Т., 2021. Модернизацията на българското образование в контекста на славистичния обмен (до 1878 г.). В: ČERNÝ,

- M., GOTOVSKA-HENZE, T., SOLENKOVA, L., 2021. *Sounáležitosti a soudržnosti k vzájemnému poyná(vá)ní. Sondy z kulturních vytahu mezi Čechy a Bulhary do vniku ČSR*. Eds. M. ČERNÝ & B. NIŠEVA, pp. 425 – 548. Praha: Slovanský ústav AV ČR v. v. i. ISBN 978-80-86420-66-0.
- ДИМИТРОВ, А., 1987. *Училището, прогресът и националната революция. Българското училище през Възраждането*. София: БАН.
- ДОРОСИЕВ, Л., 1925. *Нашиите класни, средни и специализирани училища преди Освобождението*. София: Държавна печатница.
- ИЛИЕВ, А., 1926. *Спомени на Атанаса Т. Илиев*. София: П. Глушков.
- ИШИРКОВ, А., 1932. Приписка. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. IV, с. 138. София: П. Глушков.
- ИШИРКОВ, А., УРУМОВ, И. & ХАДЖИЕВ, Н., 1931. Учители и учители в Ловеч преди Освобождението на България от турско владичество. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. III, с. 120 – 138. София: Придворна печатница.
- КУЗЬМИН, М., 1971. *Школа и образование в Чехословакии (конец XVIII – 30-е годы XX в.)*. Москва: Наука.
- КУЮМДЖИЕВА, М., 1995. *Интелектуалният елит на българското общество през Възраждането*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 954-07-0473-1.
- МАНАФОВА, Р., 1994. *Интелигенция с европейски измерения*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 954-07-0339-5.
- МАРХОЛЕВА, К., 2020. Българската интелигенция в чешките земи и началото на българо-чешкия межкултурен диалог (50 – 70-те години на XIX в.). *Славянски диалози*, Т. 17, №25, с. 9 – 28.
- НАЙДЕНОВ, Н., 1933. Търговската къща Атанас Т. Кунчев и С-ие в гр. Ловеч. В: *Ловеч и Ловчанско*, с. 77 – 78. Кн. V. София: П. Глушков.
- НИКИТИНА, С.; ПОЛТАВСКОГО, М.; САНЧУКА, П. & ТРЕТЬОКОВА, Т., 1959 (ред.). *История Чехословакии*. Т. 2. Москва: Издательство Академии наук СССР.
- ПАСКАЛЕВА, В., 1963. Българската общественост и чешкото национално движение през 60-те и 70-те години на XIX в. В: *Чехославия и България през вековете*, с. 105 – 129. София: БАН.
- ПЕНЧЕВ, В., 1994. *Българо-чешки фолклористични контакти през Възраждането [60-те и 70-те години на XIX век]*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 954-07-0414-6.
- ПЕНЧЕВ, В., 1996. *Царство на зашеметяваща красота. Български възрожденци в Чехия за нашия фолклор*. София: Проф. Марин Дринов. ISBN 954-430-442-8.

- ПЕНЧЕВ, В., 2017. *Българските общности в Средна Европа. Формиране, битуване, идентичности*. София: Парадигма. ISBN 978-954-326-310-3.
- ПОБРАТИМ, 1994. *Българи по чешките земи*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- РАДКОВА, Р., 2019. *За знания в „чуждина“*. София: Проф. Марин Дринов. ISBN 978-954-322-979-6.
- ТОНЧЕВ, Т., 2008. Кога, защо и как дейците на Ловчанския комитет Иван Драсов и Иванчо Колев емигрират в чужбина. *Известия на Исторически музей – Ловеч*, Т. 8, с. 108 – 146. ISSN 1310-8700.
- УРБАН, З., 1961. *Из историята на чешко-българските културни връзки*. Превод от чешки. Д. СТЕФАНОВ (прев.). София: Наука и изкуство.
- УРБАН, З., 1981. *Чехи и българи. Културни взаимоотношения*. Превод от чешки. П. Спиоров, В. Тодоров (прев.). София: Отечествен фронт.
- УРУМОВ, И., 1931. Спомени за д-р Васил Хр. Радославов. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. III, с. 144 – 148. София: Придворна печатница.
- УРУМОВ, И., 1932а. Иван Тодоров Драсов. В: *Ловеч и Ловчанско*. Кн. IV, с. 99 – 106. София: П. Глушков.
- УРУМОВ, И., 1932б. Спомени за д-р Димитър К. Вачов. В: *Ловеч и Ловчанско*, Кн. IV, с. 107 – 115. София: П. Глушков.
- HAVRÁNKOVÁ, R., 1998. Bulharí v české společnosti v 19. Století. В: *Чехи в България и българи в Чехия. Етносоциални и културноантропологични модели. Литературоведски и лингвистични аспекти*, с. 23 – 28. Шумен: Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“. ISBN 954-577-048-1.

REFERENCES

- ANONYMOUS, 1934. Kalyu Borov. In: *Lovech i Lovchansko*, p. 81. Vol. V. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- BEHINYOVA, V., 1963. Cheshkata slavistika v Balgariya prez Balgarskoto vazrazhdane. In: *Chehoslovakiya i Balgariya prez vekovete*, pp. 317 – 359. Sofia: BAN [In Bulgarian].
- BEHINYOVA, V., CHEYHAN, V., 1963. Cheshkiyat vopros v Karavelovite vestnitsi “Svoboda” i “Nezavisimost”. In: *Chehoslovakiya i Balgariya prez vekovete*, pp. 131 – 172. Sofia: BAN [In Bulgarian].
- BURESH, I., 1938. Ivan K. Urumov, negoviyat zhivot i prosvetno-nauchna deynost. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. VII, pp. 269 – 276. Sofia: Rangel Mladenov [In Bulgarian].
- VOLF, Y., 1930. Cheshkiyat poet Heyduk i balgarskite studenti v Praga. In: ZLATARSKI, V. & B. YOTSOV (reds.) *Sbornik Balgarsko-*

- chehoslovashka vzaimnost*, pp. 205 – 209. Sofia: Druzhestvo Balgarsko-chehoslovashka vzaimnost [In Bulgarian].
- VAZVAZOVA-KARATEODOROVA, K. & ZHECHEV, N., 2007 (reds.). *Ivan Drasov v balgarskoto natsionalno revolyutsionno dvizhenie (1871 – 1877 g.). Dokumentalen sbornik*. Varna: Slavena [In Bulgarian]. ISBN 978-954-9800-60-9.
- GENCHEV, N., 1991. *Balgarskata vazrozhdenska intelligentsiya*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [In Bulgarian].
- GENCHEV, N.; DASKALOVA, K., 1988. *Balgarskata vazrozhdenska intelligentsiya*. In: *Encyclopedia*. D-r Petar Beron [In Bulgarian].
- GEORGIEV, B., 2016. *Mirazhat za “Velika Balgaria”*. *Zhivotat i deynostta na d-r V. Radoslavov (1854 – 1929)*. Veliko Tarnovo: IVIS [In Bulgarian]. ISBN 978-619-205-026-9.
- GEORGIEV, B., 2021. *Mirazhat za “Velika Balgaria”*. *Zhivotat i deynostta na d-r V. Radoslavov (1854 – 1929)*. Vtoro dopalнено i preraboteno izdanie. Veliko Tarnovo: IVIS [In Bulgarian]. ISBN 978-619-205-172-3.
- GOTOVSKA-HENZE, T., 2006. Cheshko-balgarskite vrazki prez XIX v. Transfer i/ili obshtnost? In: *Problemat Iztok-Zapad. Bulgariya i Balkanite*, pp. 122 – 140. Sofia: Klio-96 [In Bulgarian]. ISBN 954-91861-1-3.
- GOTOVSKA-HENZE, T., 2021. Modernizatsiyata na balgarskoto obrazovanie v konteksta na slavistichniya obmen (do 1878 g.). In: ČERNÝ, M.; GOTOVSKA-HENZE, T.; SOLENKOVA, L. *Sounáležitosti a soudržnosti k vzájemnému poyná(vá)ní. Sondy z kulturních vytahu mezi Čechy a Bulhary do vzniku ČSR*, pp. 425 – 548. M. ČERNÝ & B. NIŠEVA (eds.). Praha: Slovanský ústav AV ČR v. v. i. [In Bulgarian]. ISBN 978-80-86420-66-0.
- DIMITROV, A., 1987. *Uchilishteto, progresat i natsionalnata revolyutsiya. Balgarskoto uchilishte prez Vazrazhdaneto*. Sofia: BAN [In Bulgarian].
- DOROSIEV, L., 1925. *Nashite klasni, sredni i spetsializirani uchilishta predi Osvobozhdenieto*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa [In Bulgarian].
- ILIEV, A., 1926. *Spomeni na Atanasa T. Iliev*. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- ISHIRKOV, A., 1932. Pripiska. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol IV, p. 138. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- ISHIRKOV, A.; URUMOV, I. & HADZHIEV, N., 1931. Uchiteli i uchitelki v Lovech predi Osvobozhdenieto na Bulgariya ot tursko vladichestvo. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. III, pp. 120 – 138. Sofia: Pridvorna pechatnitsa [In Bulgarian].
- KUZYMIN, M., 1971. *Shkola i obrazovanie v Chehoslovakii (konets XVIII – 30-e goday XX v.)*. Moscow: Nauka [In Russian].

- KUYUMDZHIEVA, M., 1995. *Intelektualniyat elit na balgarskoto obshtestvo prez Vazrazhdaneto*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISBN 954-07-0473-1.
- MANAFOVA, R., 1994. *Inteligentsiya s evropeyski izmereniya*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISBN 954-07-0339-5.
- MARHOLEVA, K., 2020. Bulgarian Intelligentsia in Bohemia and the Beginning of Bulgarian-Czech Intercultural Communication During 1850s – 1870s. *Slavyanski dialozi*, vol. 17, no. 25, pp. 9 – 28. ISSN 1312-5346.
- NAYDENOV, N., 1933. Targovskata kashta Atanas T. Kunchev i S-ie v gr. Lovech. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. V, pp. 77 – 78. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- NIKITINA, S.; POLTAVSKOGO, M.; SANCHUKA, P. & TRETYOKOVA, T., 1959 (reds.). *Istoriya Chehoslovakii*. T. 2. Moscow: Izdatelystvo Akademii nauk SSSR [In Russian].
- PASKALEVA, V., 1963. Balgarskata obshtestvenost i cheshkoto natsionalno dvizhenie prez 60-te i 70-te godini na XIX v. In: *Chehoslovakiya i Bulgariya prez vekovete*, pp. 105 – 129. Sofia: BAN [In Bulgarian].
- PENCHEV, V., 1994. *Balgaro-cheshki folkloristichni kontakti prez Vazrazhdaneto [60-te i 70-te godini na XIX vek]*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [In Bulgarian]. ISBN 954-07-0414-6.
- PENCHEV, V., 1996. *Tsarstvo na zashemetyavashta krasota. Balgarski vazrozhdentsi v Chehiya za nashiya folklor*. Sofia: Prof. Marin Drinov [In Bulgarian]. ISBN 954-430-442-8.
- PENCHEV, V., 2017. *Balgarskite obshtnosti v Sredna Evropa. Formirane, bituvane, identichnosti*. Sofia: Paradigma [In Bulgarian]. ISBN 978-954-326-310-3.
- POBRATIM, 1994. *Balgari po cheshkite zemi*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [In Bulgarian].
- RADKOVA, R., 2019. *Za znaniya v "chuzhdina"*. Sofia: Prof. Marin Drinov [In Bulgarian]. ISBN 978-954-322-979-6.
- TONCHEV, T., 2008. Koga, zashto i kak deysite na Lovchanskiya komitet Ivan Drasov i Ivancho Kolev emigrirat v chuzhbina. *Izvestiya na Istoricheski muzey – Lovech*, vol. 8, pp. 108 – 146 [In Bulgarian]. ISSN 1310-8700.
- URBAN, Z., 1961. *Iz istoriyata na cheshko-balgarskite kulturni vrazki*. Translated from Czech. D. STEFANOV (translator). Sofia: Nauka i izkustvo [In Bulgarian].
- URBAN, Z., 1981. *Chehi i balgari. Kulturni vzaimootnosheniya*. Translated from Czech. P. SPIROV, V. TODOROV (translators). Sofia: Otechestvenen front [In Bulgarian].

- URUMOV, I., 1931. Spomeni za d-r Vasil Hr. Radoslavov. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. III, pp. 144 – 148. Sofia: Pridvorna pechatnitsa [In Bulgarian].
- URUMOV, I., 1932a. Ivan Todorov Drasov. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. IV, pp. 99 – 106. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- URUMOV, I., 1932b. Spomeni za d-r Dimitar K. Vachov. In: *Lovech i Lovchansko*, Vol. IV, pp. 107 – 115. Sofia: P. Glushkov [In Bulgarian].
- HAVRANKOVA, R., 1998. Bulharí v české společnosti v 19. Století. In: *Chehi v Balgariya i balgari v Chehiya. Etnosotsialni i kulturnoantropologichni modeli. Literaturovedski i lingvistichni aspekti*, pp. 23 – 28. Shumen: Episkop Konstantin Preslavski [In Czech]. ISBN 954-577-048-1.

THE LEARNING OF IVAN DRASOV IN PISEK AND PRAGUE

✉ **Denis Ivanov, PhD student**
ORCID iD: 0000-0003-3260-1268
Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: denisbi@uni-sofia.bg